

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده هنر

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

ارتباط تصویری

عنوان پایان نامه

آسیب شناسی حروف شخصی فارسی

عنوان پروژه عملی

طراحی اعلان (پوستر) با موضوع بزرگداشت

اندیشمندان اسلام

استاد راهنما

آقای عبدالرضا چارئی

استاد مشاور

آقای دکتر خشایار قاضی زاده

نام دانشجو

صالح الهی

دی 1390

شماره: تاریخ:	اظهارنامه دانشجو	
<p> اینجانب صالح الهی دانشجوی کارشناسی ارشد دانشکده هنر دانشگاه شاهد، گواهی می نمایم که پایان نامه تدوین شده حاضر با عنوان آسب شناسی طراحی حروف شخصی با راهنمایی استاد محترم جناب آقای عبدالرضا چارئی توسط شخص اینجانب انجام و صحت و اصالت مطالب تدوین شده در آن، مورد تایید است همچنین اعلام می دارم در صورت بهره گیری از منابع مختلف شامل گزارش های تحقیقاتی، کتاب، مقالات تخصصی و غیره به منبع مورد استفاده به طور دقیق ارجاع داده شده است. به علاوه گواهی می دهم، مطالب مندرج در پایان نامه حاضر تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب و یا سایر افراد در هیچ کجا ارایه نشده و در تدوین متن پایان نامه حاضر، چارچوب (فرمت) مصوب تدوین گزارش های پژوهشی تحصیلات تکمیلی دانشگاه شاهد به طور کامل رعایت شده است. همچنین کلیه حقوق ناشی از گزارش پایان نامه حاضر را به دانشگاه شاهد واگذار می نمایم. </p> <p style="text-align: center;"> نام و نام خانوادگی دانشجو: صالح الهی امضای دانشجو: تاریخ: </p>		

تاریخ
شماره
پیوست

صور تجلسه دفاعیه

بدین وسیله جلسه دفاعیه کارشناسی ارشد آقای صالح الهی دانشجوی رشته
ارتباط تصویری باعنوان
رساله نظری: آسیب شناسی حروف شخصی فارسی
پروژه عملی طراحی اعلان برای اندیشمندان اسلامی
در تاریخ ۹۰/۱۱/۳ برگزار و نمره رساله نظری ۲. و پروژه عملی ۱۹.۱۵
و میانگین آن به عدد ۱۹.۵۰ و به حروف **نوزده و نیم** اعلام می گردد.

اعضای هیات داوران

- ۱- آقای عبدالرضا چارئی (استاد راهنما)
امضاء
- ۲- آقای عبدالرضا چارئی (استاد پروژه عملی)
امضاء
- ۳- آقای دکتر خشایار قاضی زاده (استاد مشاور)
امضاء
- ۴- آقای پرویز اقبالی (داور داخلی)
امضاء
- ۵- خانم ویدا کریمی (داور خارجی)
امضاء
- ۶- آقای دکتر خشایار قاضی زاده (نماینده تحصیلات تکمیلی)
امضاء

مدیر گروه رشته: ارتباط تصویری - تصویرسازی

نام و نام خانوادگی: خشایار قاضی زاده

امضاء:

تقدیم به پدر و مادرم

دانشکده هنر دانشگاه شاهد

چکیده پایان نامه

این چکیده به منظور چاپ در نشریات دانشگاه تهیه شده است

عنوان پایان نامه: آسیب شناسی حروف شخصی فارسی

استاد راهنما (بخش نظری): جناب آقای عبدالرضا چارئی

استاد راهنما (بخش عملی): جناب آقای عبدالرضا چارئی

استاد مشاور: جناب آقای دکتر خشایار قاضی زاده

نام دانشجو: صالح الهی

شماره دانشجویی: 887497503

رشته: ارتباط تصویری

چکیده

امروزه با تحقق نسبی ایده ی دهکده ی جهانی در کنار بار هژمونیک مبتنی بر فن آوری کشورهای غربی، فرهنگ و بالطبع نوع نوشتار کشورهای در حال توسعه همچون کشور ما در آستانه ی تهدیدی جدی قرار دارد و اینگونه جوامع برای ایقا نوع نوشتار خود باید آنرا مورد تحلیل و بررسی قرار دهند و به وسیله ی آسیب شناسی و به روز رسانی آن سعی در جامعیت بخشیدن و انطباق آن با معیارهای روز نمایند.

این پایان نامه که با روش توصیفی تحلیلی و با هدف آسیب شناسی حروف شخصی فارسی تدوین شده است، سعی در تحلیل قیاسی حروف شخصی فارسی با دو سنجه ی اصول و قواعد خوشنویسی و اصول و قواعد طراحی حروف شخصی لاتین دارد.

بخش عمده ای از آسیب هایی که امروزه در طراحی حروف شخصی فارسی جاری هستند ریشه در طراحی حروف فارسی برای فن آوری چاپ سری دارند؛ چرا که طراحی این حروف توسط حروف ریزان غربی که با قواعد و اصول زیبایی شناسانه ی حروف ما نا آشنا بودند انجام شده است و پس از آن نیز همین حروف همچون مبنایی برای طراحی حروف شخصی بعدی قرار گرفته اند.

آسیب های وارده به حروف شخصی فارسی را می توان به سه دسته تقسیم کرد: 1- آسیب های ساختاری
2- آسیب های ترسیمی 3- آسیب های ترکیبی

برای رفع این آسیب ها هیچ یک از دو مولفه ی اصول خوشنویسی و اصول طراحی حروف لاتین به تنهایی بسنده نمی کنند و برای رفع این آسیب ها نیاز است تا طراح با آگاهی به هر دو این مولفه ها و به کار بستن توأمان آنها اقدام به طراحی حروف نمود.

واژگان کلیدی: آسیب شناسی، حروف شخصی فارسی، قلم

نظر استاد راهنما: برای چاپ در نشریات مربوط به دانشگاه مناسب است.

تاریخ

امضاء

صفحه	عنوان
الف	چکیده
ب	فهرست مطالب
ت	پیش گفتار
۱	مقدمه
۳	کلیات تحقیق
۹	فصل اول) مروری اجمالی بر تاریخ نوشتار
۱۰	۱-۱) تاریخ نوشتار
۱۰	۱-۱-۲) زبان ساکن نیست
۱۱	۱-۱-۳) جهت خواندن
۱۱	۱-۱-۴) الواح میخی
۱۲	۱-۱-۵) هیروگلیف ها
۱۳	۱-۱-۶) زبان های مبتنی بر ایدئوگرام
۱۴	۱-۱-۷) حروف چینی و ژاپنی
۱۵	۱-۱-۸) الفبای فنیقی
۱۶	۱-۱-۹) ۲۲ علامت جادویی
۱۷	۱-۱-۱۰) الفبای یونانی
۱۸	۱-۱-۱۱) معکوس نویسی
۱۸	۱-۱-۱۲) مصوت ها و فاصله گذاری ها
۱۹	۱-۱-۱۳) زبان های سریانی
۲۰	۱-۱-۱۴) الفبای سریانی
۲۰	۱-۱-۱۵) الفبای روسی
۲۱	۱-۱-۱۶) زبان های سامی و آرامی
۲۱	۱-۱-۱۷) عربی
۲۲	۱-۱-۱۸) عبری
۲۳	۱-۱-۱۹) الفبای رومی
۲۳	۱-۱-۲۰) الفبای مدرن
۲۴	۱-۲) تاریخ تحول خط و زبان در ایران

۲۵	۱-۲-۱) دوره ی باستان
۲۷	۱-۲-۱-۱) مادی
۲۷	۱-۲-۱-۲) سکایی
۲۷	۱-۲-۱-۳) فارسی باستان
۲۸	۱-۲-۱-۴) اوستایی
۲۸	۱-۲-۲) دوره ی میانه
۳۰	۱-۲-۲-۱) زبان های گروه شرقی
۳۰	۱-۲-۲-۱-۱) سغدی
۳۱	۱-۲-۲-۱-۲) سکایی
۳۱	۱-۲-۲-۱-۳) خوارزمی
۳۱	۱-۲-۲-۱-۴) بلخی
۳۲	۱-۲-۲-۲) زبان های گروه غربی
۳۲	۱-۲-۲-۲-۱) پارتی
۳۳	۱-۲-۲-۲-۲) پارسیک
۳۳	۱-۲-۳) دوره جدید
۳۶	۱-۳) تاریخچه ی خط فارسی از قرن اول تا قرن هشتم
۳۶	۱-۳-۱) خط عربی
۳۷	۱-۳-۲) ورود خط عربی به ایران
۳۹	۱-۳-۳) خط فارسی در آغاز اسلام
۴۰	۱-۳-۴) خط کوفی عربی و خط کوفی ایرانی
۴۶	فصل دوم) ریخت شناسی حروف و نوشتار فارسی
۴۷	۲-۱) گونه های نوشتاری فارسی بر مبنای زمان
۴۷	۲-۱-۱) قلم های سنتی
۴۷	۲-۱-۱-۱) کوفی
۵۰	۲-۱-۱-۲) نسخ
۵۱	۲-۱-۱-۳) ثلث
۵۲	۲-۱-۱-۴) محقق
۵۲	۲-۱-۱-۵) ریحان
۵۳	۲-۱-۱-۶) توقیع
۵۵	۲-۱-۱-۷) رقاع
۵۵	۲-۱-۱-۸) تعلیق

۵۶	۹-۱-۱-۲) طغرا
۵۷	۱۰-۱-۱-۲) نستعلیق
۵۸	۱۱-۱-۱-۲) شکسته نستعلیق
۶۰	۲-۱-۲) نسل اول حروف شخصی روزنامه ای (نسخ میانه)
۸۰	۳-۱-۲) نسل دوم حروف شخصی روزنامه ای
۸۲	۴-۱-۲) حروف شخصی دیجیتال
۸۴	۲-۲) ریخت شناسی نوشتار فارسی
۹۷	۳-۲) دسته بندی حروف بر مبنای فرم اندامواره ی آنها
۱۰۱	۴-۲) اجزا اندامواره ی حروف
۱۰۸	۵-۲) بررسی تصویری اجزا اندامواره ی حروف فارسی
۱۲۳	۶-۲) اجزا اندامواره ی حروف لاتین
۱۱۹	فصل سوم) حروف شخصی
۱۲۰	۱-۳) حروف شخصی چیست؟
۱۲۰	۱-۱-۳) تفاوت حروف شخصی و قلم در چیست؟
۱۲۲	۲-۱-۳) واژه شناسی حروف شخصی
۱۲۴	۳-۱-۳) تاریخچه ی حروف شخصی
۱۲۵	۴-۱-۳) حروف شخصی دیجیتال
۱۲۶	۲-۳) قالب های ساختاری قلم های دیجیتال
۱۲۶	۱-۲-۳) قلم های بیت مپ
۱۲۶	۲-۲-۳) قلم های دورگیری شده یا وکتور
۱۲۷	۱-۲-۲-۳) تایپ ۱
۱۲۷	۲-۲-۲-۳) این تایپ
۱۲۸	۳-۲-۲-۳) تروتایپ
۱۳۰	۴-۲-۲-۳) کلیرتایپ
۱۳۴	۳-۲-۳) قالب های ساختاری قلم های دیجیتال فارسی
۱۳۷	۳-۳) اجزا حروف شخصی
۱۳۹	۴-۳) سیستم های طبقه بندی حروف شخصی
۱۴۰	۱-۴-۳) سیستم های طبقه بندی حروف شخصی لاتین
۱۴۰	۱-۱-۴-۳) طبقه بندی مک کورمک
۱۴۲	۲-۱-۴-۳) طبقه بندی تاریخی
۱۴۵	۳-۱-۴-۳) طبقه بندی به وسیله ی تایپ

۱۴۸	۳-۴-۱-۴) طبقه بندی به وسیله ی سیستم وکس
۱۵۲	۳-۴-۲) سیستم های طبقه بندی حروف شخصی فارسی
۱۵۲	۳-۴-۲-۱) سیستم طبقه بندی عفرای
۱۵۶	۳-۴-۲-۲) دسته بندی تاریخی حروف شخصی فارسی
۱۵۷	۳-۵) نام گذاری حروف شخصی فارسی
۱۵۸	۳-۵-۱) قلم های غیر همنام و هم شکل
۱۶۰	فصل چهارم) بررسی شاخص ها و اجزا حروف شخصی
۱۶۱	۴-۱) شاخص های نسبی و مطلق
۱۶۱	۴-۱-۱) شاخص های مطلق
۱۶۱	۴-۱-۲) شاخص های نسبی
۱۶۲	۴-۱-۲-۱) پوینت
۱۶۳	۴-۱-۲-۲) پیکا
۱۶۴	۴-۱-۲-۳) واحد عرض حرف M بزرگ
۱۶۴	۴-۱-۲-۴) واحد عرض حرف N بزرگ
۱۶۵	۴-۱-۲-۵) فضای کلمات
۱۶۶	۴-۱-۲-۶) ارتفاع حرف X کوچک
۱۶۷	۴-۱-۲-۷) اندازه گیری ارتفاع حرف X کوچک
۱۶۸	۴-۲) خانواده ی حروف
۱۷۲	۴-۲-۱) خانواده ی حروف فارسی
۱۷۸	۴-۳) نحوه ی ترسیم نویسه ها
۱۷۹	۴-۳-۱) بست ها در آندامواره حروف شخصی
۱۸۷	۴-۴) نقطه
۱۸۹	۴-۴-۱) قرابت فرمیک اندامواره ی حروف و اندامواره ی نقاط
۱۹۲	۴-۴-۲) اندازه ی نقاط
۱۹۴	۴-۴-۳) محل جایگیری نقاط
۲۰۰	۴-۵) علائم
۲۰۶	۴-۶) اعراب
۲۰۷	۴-۷) ارتباط علائم با کرسی ها
۲۰۹	۴-۸) ارقام
۲۱۴	فصل پنجم) بررسی فاصله گذاری ها در حروف شخصی
۲۱۵	۵-۱) فاصله گذاری

۲۱۷	۵-۲) کرسی
۲۱۹	۵-۲-۱) کرسی در حروف شخصی
۲۴۰	۵-۳) فاصله گذاری های محور عرضی
۲۴۰	۵-۳-۱) فاصله ی میان خطوط
۲۴۱	۵-۳-۱-۱) رابطه ی فاصله ی میان خطوط با اندازه ی حروف شخصی
۲۴۲	۵-۳-۱-۲) انواع فاصله ی میان خطوط
۲۴۲	۵-۳-۱-۲-۱) فاصله ی میان خطوط اتوماتیک
۲۴۳	۵-۳-۱-۲-۲) فاصله ی میان خطوط دستی
۲۴۳	۵-۳-۱-۲-۳) فاصله ی میان خطوط بسته
۲۶۰	۵-۴) فاصله گذاری های محور طولی
۲۶۰	۵-۴-۱) فاصله ی میان جفت های حروف
۲۷۱	۵-۴-۲) فاصله ی کلی میان حروف
۲۷۲	۵-۴-۳) فاصله ی میان کلمات
۲۷۸	۵-۵) رودخانه ها
۲۹۷	۵-۶) فاصله گذاری اعداد، نقطه گذاری و علائم
۳۰۲	نتیجه گیری
۳۰۵	فهرست نمایه ها
۳۱۴	فهرست تصاویر
۳۴۲	منابع و مأخذ
۳۴۶	فهرست نمودارها
۳۴۷	گزارش پروژه ی عملی
۳۵۹	چکیده ی لاتین

پیرامون ما مالا مال از نوشتار است، به هر طرف که رو برگردانیم نوشتار به گونه ای در برابر دیدگان ما ظاهر می شود، اما این فقط بعد کمی نوشتار است؛ اینکه نوشتاری که ما را احاطه کرده است از منظر بعد کیفی در چه سطحی قرار دارد، برای طراحی آنها چه معیارهایی در نظر گرفته شده است، چرا اسلوب نوشتاری سنتی ما (خوشنویسی) و اسلوب نوشتاری معاصر (تایپ) ما به این میزان از هم فاصله دارند و ... سوالاتی بود که مرا بر آن داشت تا پژوهش حاضر را تحت عنوان آسیب شناسی حروف شخصی فارسی برای رساله ی کارشناسی ارشد خود بر گزینم. در این راه کمبود منابع و پژوهش های کاربردی متمرکز، که بر محوریت ارتباط نوشتار فارسی و فن آوری باشد و به بعد کاربردی این موضوع اهمیت دهد مشکل ترین قسمت این کار پژوهشی بود.

برای بررسی پژوهش هایی که به نسبت با این موضوع هم سو باشند به کتابخانه ی دانشگاه های شاهد، هنر، تهران و کتابخانه ی فرهنگستان هنر مراجعه کردم. برای بررسی نمونه های موجود نیز به موزه ی ایران باستان، کتابخانه ی کاخ گلستان و کتابخانه ی مجلس مراجعه کردم.

با بررسی پژوهش هایی که پیش از این کار انجام شده بود و به دست آوردن شاکله ی کلیت پژوهش، به تحلیل گونه های حروف شخصی فارسی با توجه به دو سنجه ی، اسلوب خطوط سنتی و اسلوب طراحی حروف شخصی لاتین پرداختم. در نهایت از تمام کسانی که در راه به ثمر رسیدن این پژوهش مرا یاری نمودند، از جمله استاد بزرگوار جناب آقای چارثی که انجام این مهم بدون یاری و راهنمایی های ایشان محقق نمی شد و استاد بزرگوار جناب آقای دکتر خشایار قاضی زاده که بی دریغ در این راه کنار من بودند، کمال تشکر را دارم. امید است که این تلاش ناچیز در اصلاح و بهبود بعد کیفی طراحی حروف شخصی فارسی تاثیرگذار بیفتد و آغازی باشد بر پژوهش های بعدی.

صالح الهی

دی ماه 1390

نوشتار حاصل بلوغ اجتماعی نوع انسان است و وسیله ای برای ثبت و ضبط آرا و عقاید هر تمدنی است. رویکرد هر تمدنی به نوشتار آستان عوامل چندی است که بنا به مشخصه های آن تمدن این رویکرد اتخاذ و اعمال می شود. رویکرد تفکر ایرانی - اسلامی به نوشتار رویکرد بی بدیل و یگانه ایست، چرا که اتخاذ رسم الخط عربی در ایران به واسطه ی پذیرش آیین توحیدی اسلام صورت پذیرفته است و با توجه به این مهم که در قرون صدر اسلام، نوشتار منحصر برای ثبت و نشر آیات کلام الله مجید به کار گرفته می شده است می توان گفت که ماهیت مقدس این کلام بر سیر کیفی نمودهای بصری متعدد نوشتار اسلامی تأثیری در خور و به سزا داشته است. ایرانیان نیز در این سیر تکاملی تأثیر انکار ناپذیری داشتند و به مدد ذوق و قریحه ی خود در هنر و صنعت کیفیت بصری نوشتار را به چنان مقام شامخی رساندند که امروزه خط نستعلیق را که دستاورد آنان بود عروس خطوط می خوانند.

با افزایش جمعیت جهان و ورود به عصر صنعت نیازهای انسان در آستانه ی دگرذیسی و تحول کلانی قرار گرفت. افزایش میزان آگاهی و سطح سواد عمومی در کنار رکن اساسی عصر صنعت یعنی سرعت، شرایطی را پیش آورد که نیاز به نشر و مطبوعات در مقیاسی بزرگتر و ارزان تر را برای عموم مردم طلب می کرد و دیگر کتابت به روش سنتی و دستی پاسخگوی نیاز عمومی نبود. این نیاز به وسیله ی فن آوری چاپ سربی که هم از نظر سرعت و هم از نظر قیمت مقرون به صرفه تر بود مرتفع گردید، اما چاپ نیز همچون دیگر عناصر عصر صنعت معایبی را نیز در بر داشت. گرچه چاپ از منظر کمی سبب شکوفایی و تعمیم یافتن مطبوعات می شد اما از منظر کیفی سبب نزول زیبایی شناسی ساری و جاری در نوشتار می شد. بخش عمده ای از این نارسائی ریشه در این امر داشت که این فن آوری برای زبان های لاتین با نویسه های منفرد طراحی شده بود و برای انطباق با رسم الخط هایی که از حروف به هم چسبیده و عنصر ترکیب در نوشتار استفاده می کردند مناسب نبود اما ضرورت ایجاب می کرد که این سیستم چاپ برای رسم الخط های دیگر نیز استفاده شود. در این میان به جای اینکه سیستم چاپ با رسم الخط های دیگر انطباق یابد رسم الخط را منطبق بر سیستم چاپی می کردند که خود این امر نیازمند کاهش بعد زیبایی شناسانه ی حروف در راستای انطباق با فن آوری بود. از آنجا که مهد این فن آوری در کشورهای غربی و در انحصار آنها بود انطباق رسم الخط های غیر لاتین با این فن آوری در آن کشورها و توسط طراحانی که از زیبایی شناسی طراحی حروف عربی - فارسی بی اطلاع بودند انجام می شد. گرچه پس از این دوره فن آوری نشر رومیزی که از دستاوردهای عصر تکنولوژی است رواج یافت اما اسلوب کار در این دوره نیز برخاسته از قواعد و کلیات چاپ سربی بنا نهاده شد. همین نکته سبب شده که امروزه نیز در طراحی حروف شخصی فارسی کاستی هایی رخ نمایی کنند که بخشی از آنها ریشه ای تاریخی دارند و بخشی ماحصل عدم شناخت مکفی طراحان حروف فارسی از ریشه ی حروف ما یعنی گونه های متعدد خوشنویسی و عدم آشنایی فن آوری های روز است.

رساله ی حاضر در ۶ فصل سعی می کند تا به بررسی مشکلات حروف شخصی فارسی بپردازد. فصل اول شامل پیدایش و سیر تحول نوشتار می شود. فصل دوم به ریخت شناسی نوشتار فارسی و بررسی اندامواره ی حروف می پردازد. فصل سوم به تعریف حروف شخصی و بررسی قالب های ساختاری و سیستم های طبقه بندی حروف شخصی می پردازد. فصل چهارم به معرفی شاخص های حروف شخصی و بررسی اجزای حروف شخصی می پردازد. فصل پنجم نیز به مبحث گونه های فاصله

گذاری در حروف شخصی و تحلیل فاصله گذاری ها در حروف شخصی فارسی پرداخته است. فصل ششم نیز به نتیجه گیری و تحلیل داده ها می پردازد.

کلیات تحقیق

تعریف مساله و بیان سوالهای اصلی تحقیق:

نوشتار پدیده ای است که منتج از بلوغ اجتماعی نسبی تمدن انسانی است، این پدیده به واسطه ی زادبوم خویش، تنوعی زیرساختی می یابد و در غالب الفباهای متفاوت پدیدار می شود. پس از تثبیت این زیرساخت الفبایی در هر اقلیمی، گونه های متفاوت روساخت این پدیده به صورت مجموعه حروف شخصی مستقل نمودار می شوند. حروف در تمدن ایرانی-اسلامی از ابتدا با روساخت های غنی و پربر متنوعی که ریشه در غنای تفکر اسلامی و روح دوران صدر اسلام داشت تجلی یافت. روساخت های مربوط به سده های صدر اسلام از چنان غنایی برخوردار بودند که به بهترین ابزار برای تبلیغ و ترویج دین مبین اسلام تبدیل شدند. اگر چه با گذار جامعه سنتی ایران به سمت مدرنیته همچنان این روند نوزایی طراحی حروف شخصی ادامه یافته، اما بُعد زیبایی شناسی و غنای این روند ماهیتی کمینه گون را تجربه می کند. مسئله تحقیق حاضر پیرامون آسیب شناسی حروف شخصی معاصر فارسی است. در روند این آسیب شناسی از بررسی قابلیت های نظام سنتی نوشتاری ایرانی-اسلامی با محوریت زیبایی و نظام حروف نگاری مدرن لاتین با محوریت های کاربردی و قیاس این قابلیت ها با حروف شخصی معاصر فارسی استفاده خواهد شد.

سوال های اصلی تحقیق :

- ۱) آسیب هایی که امروزه در طراحی حروف شخصی فارسی مشهودند در کجا ریشه دارند؟
- ۲) آیا بررسی نظام های سنتی خوشنویسی و به کارگیری اصول آنها در طراحی حروف شخصی فارسی بر فائق آمدن طراح بر این آسیب ها کمکی می کند؟
- ۳) آیا طراحی حروف شخصی فارسی بر مبنای اصول طراحی حروف لاتین این آسیب ها را از میان بر می دارد؟

پیشینه و ضرورت انجام تحقیق:

۱- در سال ۱۳۸۸ هوشیار ظاهریانی در دانشکده هنر دانشگاه شاهد پژوهشی با عنوان بررسی ظرفیت های خط نسخ و کاربرد آن در طراحی حروف فارسی انجام داده است. چکیده تحقیق وی به شرح زیر است :

«تنوع در خوشنویسی از آغاز اسلام شکل گرفت و دلیل آن هم تقدسی بود که خط برای نوشتن قرآن و متون قرآنی به دست آورد. از آن جا که خط نسخ در میان خطوط کهن از خصوصیات ساده نویسی بالایی برخوردار بود لذا مورد توجه خوشنویسان قرار گرفت. با پیشرفت فناوری پدیده ای به نام طراحی حروف و به تعبیر خاص تر طراحی قلم به وجود آمد که برای نوشتار در کامپیوتر استفاده می شد.

طراحی قلم کاری کاملا تخصصی است و رعایت اصول فنی در آن بسیار اهمیت دارد. برای این که میان حروف هماهنگی وجود داشته باشد لازم است که حروف از ساختمان بی عیب و نقصی برخوردار باشد. برای صحت گذاشتن بر این موضوع لازم بود خطوطی که قابلیت ساده نویسی و ساده خوانی داشته باشند و در عین حال از خصوصیات بصری زیبایی شناسانه برخوردار باشد به صورت الگو در اختیار طراحان حروف قرار گیرد.

از این رو طراحان با استفاده از خصوصیات ساختاری خط نسخ حروفی را طراحی کردند که شاید از لحاظ ظاهری متفاوت بود ولی از نظام های هندسی خط نسخ پیروی می کرد. هرچند در میان صاحبان قلم تعداد اندکی به این مهم دست یافتند با این وجود می توان تاثیر خط نسخ را در این گروه قلیل مشاهده کرد.»

نگاهی به رساله وی آشکار می سازد که نامبرده همه ی بخش های پژوهشی خود را با دقت کافی به انجام رسانده است. تنها به نظر می رسد قید نکردن جامعه آماری و روش نمونه گیری او مانع از تعمیم نتایج شده است.

۲- در سال ۱۳۸۸ رضوان علی بیگی در دانشکده هنر دانشگاه شاهد پژوهشی با عنوان : ساختارشناسی طراحی حروف خطوط کوفی در قرآن های کریم قرن ۱ تا ۵ هجری انجام داده است. چکیده تحقیق وی به شرح زیر است :

«نخستین کمال خوشنویسی در اسلام در خطی به نام کوفی تجلی یافت که در نیمه دوم قرن دوم به اوج زیبایی در نگارش رسیده است؛ که اولین مرتبه توسط اعراب به کار گرفته شد . به طوری که از نام آن بر می آید از شهر کوفه برخاسته است که به عنوان تنها خط مناسب برای کتابت قرآن پذیرفته شده است .

از مهم ترین پژوهش های مورد نیاز حوزه های پژوهشی دانشگاهی در زمینه ی خط کوفی ، درک و تشخیص اهمیت ساختار حروف است. در این بین نسخه های قرآنی به دلیل اهمیت زیادی که در اسلام دارند، قابل تأمل اند . مجموعه این نسخه ها که در موزه های سراسر جهان پراکنده است ؛ هنوز به طور کامل توصیف و تحلیل شایسته خود را پیدا نکرده است . در این پژوهش ضمن بررسی خط کوفی در نسخه های موجود ، دو اصل برای شناخت ساختار حروف مورد توجه قرار گرفته است :

۱- سیر تحول خط کوفی در قرآن های قرن (۱ تا ۵) -۲ بررسی ساختار طراحی حروف کوفی.

برای دستیابی به این دو اصل بعد از شناسایی و جمع آوری نمونه های خط کوفی در قرآن های موجود در این پنج قرن و تحلیل حروف به کاررفته در آن ،نمونه هایی از هر قرن به ترتیب در جدول های جداگانه بررسی شده و در ادامه نمونه ای بر اساس محور های افقی و عمودی غالب بر هر حرف سنجیده شده است .

در خاتمه می توان گفت این خط به دلیل قدرت بیانی در ساختار مستحکم و منسجم خود نوعی تعادل با فضای زمینه برقرار کرده و همین استحکام و قدرت بیانی آن می تواند نمونه و الگوی مناسبی برای طراحان گرافیک در زمینه طراحی حروف جدید باشد و طراحان حروف با بهره گیری از ساختار اصلی خط کوفی و با ترکیبات نوینی از این خط می توانند به ایده های جدیدی در این زمینه دست یابند.»

نگاهی به رساله وی آشکار می سازد که نامبرده همه ی بخش های پژوهشی خود را با دقت کافی به انجام رسانده است.

۳- در سال ۱۳۸۸ احسان مرادی سنجانی در دانشکده هنر دانشگاه شاهد پژوهشی با عنوان: ریشه های هنر خوشنویسی در نشانه نوشته و نوشته نگاری فارسی انجام داده است. چکیده تحقیق وی به شرح زیر است:

« در مشرق زمین به خصوص در میان ملل مسلمان به خط علاوه بر این که میراث و آثار علمی پیشینیان به واسطه آن حفظ می شده، و نیز حامل وحی (کلام خدا) در قرآن بوده، توجه خاصی می شده است و آنان را بر آن می داشت تا سعی بر نوشتن خطی داشته باشند که شایسته نگارش کلام وحی باشد.

که این امر شروعی بود برای پرداختن به جنبه ی زیبایی خط- خوشنویسی- که منجر به ابداع خطوط متنوع گشت.

این پایان نامه با عنوان ریشه های هنر خوشنویسی در نوشته نگاری و نشانه نوشته فارسی، سعی در شناخت کامل ریشه های این هنر و کاربرد ذوقی و بصری، قوانین و شیوه های نگارش آن و دستیابی به نکاتی که بتوان از آنها در جهت نوشته نگاری و نشانه نوشته فارسی بهره برد، داشته است.

به همین منظور پس از معرفی کوتاهی از تاریخ خط و خطوط اسلامی و ایرانی به نمودهای بصری آن خطوط پرداخته شده که نمودهای بصری خود شامل دو کاربرد سنتی و نوین می باشد که در قسمت کاربرد نوین آن به نوشته نگاری و نشانه نوشته که قسمت اصلی این پایان نامه می باشد اختصاص یافته است که در نهایت هنرمندان و طراحان گرافیک با شناخت ریشه های این هنرغنی می توانند از ویژگی ها و قابلیت های آن در خلق آثار خود بهره جویند به ویژه در آثاری که محتوای فرهنگی و مذهبی داشته باشند. اما مسئله این است که عدم پژوهش ها و بررسی های لازم در ارتباط با ساختار، اصول و شناخت این هنر باعث شده امکانات غنی و قابلیت های گرافیکی آن تا حدودی زیادی ناشناخته باقی بماند. این مهم نه تنها در مورد خوشنویسی بلکه در کل هنر اسلامی، ایرانی صدق می کند.»

نگاهی به رساله وی آشکار می سازد که نامبرده همه ی بخش های پژوهشی خود را با دقت کافی به انجام رسانده است. تنها به نظر می رسد قید نکردن جامعه آماری و روش نمونه گیری او مانع از تعمیم نتایج شده است.

۴- در سال ۱۳۸۳ محمدرضا خانزاد در دانشکده هنرهای تجسمی دانشگاه هنر پژوهشی با عنوان: بررسی آثار گرافیک در

زمینه کار با حروف و بیان تصویری آن انجام داده است. چکیده تحقیق وی به شرح زیر است:

« این پایان نامه سعی دارد روند طراحی حروف (TYPOGRAPHY)) را در سبک ها و کشورها از منظر ارتباطات و زیبایی شناختی با افق تاریخی آنان بررسی نماید.

سبک هایی که از افق دانایی عصر خود فراتر رفته و فضای دیداری ژرف و خلاقانه ای را در دهه های بعد موجب گشتند گزارش گونه ای تصویری و نوشتاری از انواع طراحی حروف و آثار برتر طراحان گرافیک مکمل متن می باشد.

((پست مدرنیسم و جستارهای نو در طراحی حروف)) تاثیرات روش های نوین ابزاری (کامپیوتر و ...) را بر روند طراحی گرافیک بررسی می نماید.

خوشنویسی در جهان اسلام از اهمیتی خاص برخوردار است. داشتن خطی خوش از جمله فضیلت های اساسی در نگاه مسلمانان می باشد. خوشنویسی عرب دارای دوران طلایی می باشد که تاثیرگذاری اش در دوره های بعد کاملا مشهود است.

مقوله واژه-تصویر در خوشنویسی اسلامی (کالیگرام) آثار تصویری ارزشمند دوره های تاریخی اسلامی را با استفاده از حروف گزینه می کند.

در بررسی مختصر طراحی حروف ایران ضمن ریشه یابی جریانات گرافیک نوین در آثار بصری گذشتگان، گزارش تصویری آثار نسلها پایان بخش مطلب می باشد.»

نگاهی به رساله وی آشکار می سازد که نامبرده به سبب انتخاب جامعه ی آماری بسیار بزرگ از بررسی عمیق قابلیت گونه های مختلف وامانده است.

فرضیه ها :

- ۱- به نظر می رسد این آسیب ها ریشه در انطباق خط فارسی با فن آوری های غیر خودی لاتین محور دارند.
- ۲- به نظر می رسد بررسی اسلوب طراحی خطوط ایرانی-اسلامی می تواند بسیاری از مشکلات زیبایی شناسانه ی حروف شخصی فارسی را برطرف کند.
- ۳- به نظر می رسد طراحی حروف شخصی فارسی با توجه به مبانی حروف لاتین می تواند کاستی های عملکرد این حروف را پوشش دهد.

هدفها (اصلی - فرعی)

اصلی: بررسی تاریخ خطوط اسلامی - جمع آوری نمونه های آنها - تحلیل نمونه های جمع آوری شده - ارائه اسلوبی کلی برای مبانی طراحی این خطوط

قیاس اسلوب طراحی حروف شخصی معاصر فارسی با اسلوب به کار بسته شده در خطوط سنتی ایرانی- اسلامی

قیاس اسلوب طراحی حروف شخصی معاصر فارسی با اسلوب به کار بسته شده در خطوط موفق لاتین

شناسایی معایب موجود در طراحی حروف شخصی معاصر فارسی- بررسی علل وجودی این معایب

نتایج اصلی تحقیق حاضر، چه کاربردهایی خواهد داشت؟

امروزه با توجه به هژمونی فرهنگی، اقتصادی و سیاسی غرب بر شرق، بقای خرده فرهنگ هایی- مانند فرهنگ کشور ما- نیازمند بررسی و به روز رسانی ابعاد مختلف وجودی خود هستند. یکی از این ابعاد ((نوشتار)) هر فرهنگ است چرا که نوشتار مهمترین ابزار ثبت آرا و عقاید یک فرهنگ است. بررسی کیفی نوع نوشتار یک فرهنگ بر میزان اثرگذاری آن فرهنگ در جامعه بین المللی تاثیر به سزایی دارد، شاید بهترین مصداق برای این مسئله خط نستعلیق و تاثیرگذاری آن به عنوان عاملی از فرهنگ ایرانی- اسلامی بر دیگر فرهنگ هاست. ضرورت تحقیق لازم به این سبب است که اسلوبی میان فرهنگی را در اختیار طراح قرار می دهد که در آن نکات برجسته کیفی و کمی در طراحی حروف فارسی و لاتین طراح را در رسیدن به طراحی حروف شخصی زیبا و تاثیرگذار یاری می رساند. به کار بستن این اسلوب در روند طراحی حروف شخصی، طراح را در ایجاد خطی که در آن، ذات فرهنگی هنری ایرانی-اسلامی تبلور یافته و قابلیت تعمیم یافتن دارد، یاری می رساند.

روش انجام تحقیق و روش گردآوری اطلاعات و ابزار آن:

۱- توصیفی - تحلیلی

۲ - کتابخانه ای

ابزار : برگه شناسه، تصویر، رایانه

معرفی جامعه آماری ، روش نمونه گیری و تعداد نمونه:

جامعه آماری حروف شخصی فارسی

روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده- تعداد نمونه ۱۵ عدد

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات : کیفی

فصل یک

مروری اجمالی بر تاریخ نوشتار

۱-۱ تاریخ نوشتار

۱-۲ تاریخ تحول خط و زبان در ایران

۱-۳ تاریخچه ی خط فارسی از قرن اول تا قرن هشتم

۱-۱) تاریخ نوشتار

چگونگی ثبت یک ایده و فرم بصری بخشیدن به آن را تایپ یا نوشتار می نامیم. تعدادی از حروف شخصی رایج امروز مبتنی بر طراحی های دوره های پیشین هستند. حروف خود سیر تاریخی ای دارند که به هزاران سال پیش، جایی که اولین نشانه ها توسط انسانهای بدوی برای بازنمایی اجسام و مفاهیم ایجاد می شد، برمی گردد.

این بخش اختصاص به آشنایی با ریشه های نوشتار دارد. درک سیر تکاملی حروف شخصی طبیعتاً مرتبط با چگونگی پیشرفت زبان نوشتاری است. اگرچه یک سیر زمانی معمول در اینجا مشخص است اما تعدادی از عناصر و پیشرفت های تکنولوژیک که پیشرفت نوشتار را ممکن ساخت میان دوره ای هستند. برای مثال، حروف چاپی متحرک را معمولاً به یوهانسن گوتنبرگ (Gutenberg Johannes) که یک طلاساز و چاپگر آلمانی در سال ۱۴۴۰ بود نسبت می دهند؛ در حالیکه این اختراع را لارنز جانسون کاستر (Coster Janszoon Laurens) در هلند و پنفیلو کاستالدی (Castaldi Panfilo) در ایتالیا نیز به ثبت رسانده اند. و با ریشه یابی صحیح به این نتیجه می رسیم که خیلی پیشتر از نظام انقلابی گوتنبرگ این نظام توسط بی شنگ (Sheng Bi) در بین سالهای ۱۰۴۱ تا ۱۰۴۸ در چین اختراع شده بود و پیشرفت های بعدی در دوره گوریو دیناستی کره توسط چو-یون-ئی (Chew yun-ie) در حدود سال ۱۲۳۴ اتفاق افتاد، او برای اولین بار به جای استفاده از باسمه های گلی و چوبی شکننده، باسمه ی فلزی را ایجاد کرد. (Gavin Ambrose & Paul Harris, 2010, 12)

پیشرفت همزمان طراحی حروف و حروف نگاری را به سختی می توان به قسمتهایی از جهان محدود کرد. هدف این بخش ایجاد جامعیتی امکانپذیر است، اگرچه قطعاً این مهم به طور تمام و کمال غیر قابل امکان است. یکی از شگفتی های حروف نگاری سیالیت و انعطاف پذیری آن و توانایی خاص آن در انطباق با شرایط، پیشرفت های فنی و تغییرات فرهنگی است. نقش کلیدی نوشتار در ارتباطات از آن جهت است که معمولاً می توان آنرا منسوب به اتفاقی مشخص یا دوره ی فرهنگی خاصی کرد. نوشته نقش اساسی در ثبت تاریخ دارد زیرا به ما کمک می کند تا همه چیز را ثبت کنیم. بقا کلمات کنده کاری شده و ارزش کارهای چاپ شده از میراث فرهنگی ما غیر قابل تفکیک است.

۱-۱-۲) زبان ساکن نیست

حروف، زبان و بالطبع حروف نگاری با گذشت زمان دستخوش رشد و تغییر می شوند، چنانکه فرم های موجود با نیروی مسلط انطباق می یابند. الفبای مدرن لاتین نتیجه یک گذار چندین هزار ساله است. به عنوان مثال حرف A جدید در واقع پیکتو گرامی برای نشان دادن سر یک گاو بود، که با تغییر جهت نوشتار فینیقی ها از راست به چپ این نشانه عوض شد. در تمدن یونان این نویسه نیز مانند اکثر نویسه ها با توجه به تغییر جهت نوشتن (چپ به راست) دوباره چرخید البته این چرخش شامل همه ی حروف نشد، در نهایت رومی ها این نویسه را ۳۶۰ درجه چرخاندند و فرم معمول امروزی را به آن بخشیدند (تصویر ۱-۱-۱).

۱-۱-۳) جهت خواندن

جهت خواندن متن ها متفاوت است و این بر عوامل تاریخی مانند نحوه ی نوشتن متن مبتنی است (تصویر ۱-۲). برای مثال خوشنویسان چینی برای کشیدن ایده نگاره ها (ایدئوگرام) از یک قلم نقاشی استفاده می کنند و باتوجه به ابزار آنها نوشتار عمودی سهل الوصول تر است.